

CHRISTOPHORUS FABRITIUS, -

DOOR

DR. A. A. VAN SCHELVEN.

Toen de geleerde bewerkers der bekende verzameling herdrukken van geschriften uit den tijd der hervorming in onze Nederlanden¹⁾ de lijst van boeken en pamfletten opstelden, die voor zulk een nieuwe uitgave in aanmerking kwamen, zullen ze ten aanzien van de wenschelijkheid om daaronder ook de geschiedenis van de gevangenschap en van den marteldood van Fabritius²⁾ op te nemen wel niet lang hebben getwijfeld. Weinig geschriften toch zouden er aan te wijzen zijn, die meer dan dat de goedsgesteldheid en de geloofskracht in den kring der 16^e eeuwse Calvinisten tegelijk als in hooge mate eerbiedwekkend en als zeer aantrekkelijk deden zien.

Aan den samensteller ervan ligt dat zeker niet. Want deze heeft zelfs niet gepoogd om van zijn pamflet iets moois of iets aangrijpends te maken. Een louter kroniekmatig verhaal der gebeurtenissen, hier en daar afgebroken door de weergave van een aantal brieven, ziedaar alles

1) S. Cramer en F. Pijper, *Bibliotheca Reformatoria Neerlandica*, 's-Grav. 1904 vv., Dl. I—X.

2) *Historie ende gheschiedenisse van de verradelicke ghevangnisse... Christophori Fabritii... ende Oliverii Bockii...* (1565), opgenomen in Dl. VIII der *Bibliotheca Reformatoria*.

wat hij biedt! Maar de man, dien het gold is een belangwekkend en in het dragen van zijn tragisch lot aantrekkelijk mensch geweest. En daardoor werd de onopgesmukte schildering van zijn omstandigheden vanzelf ook sympathiek en bekoorlijk.

In verband daarmee mag ik verwachten, dat er bij de liefhebbers der vaderlandsche Kerkgeschiedenis van de 16^e eeuw wel eenige belangstelling zijn zal voor een paar bijzonderheden van biografischen aard, waarmee ik completeeren kan wat Prof. Dr. F. Pijper te Leiden in dit opzicht reeds bood in zijn aan genoemden herdruk voorafgaande inleiding. Deels betreffen ze zijn verblijf in Engeland, deels zijn huwelijk en familie-omstandigheden, deels zijn dichterlijke nalatenschap. En ontleend zijn ze met name aan twee bronnen, n.l. aan Kervijn de Lettenhove's verzameling brieven over de verhouding van Engeland en de Nederlanden ¹⁾, en aan een handschrift uit het archief der hollandsche Kerk te Londen ²⁾, met zeer belangrijke kerkeraadsnotulen van tusschen de jaren 1560 en 1563.

Was het bij Marissaels gevangennamen ongeveer drie jaar geleden dat hij het klooster had verlaten ³⁾, dan is hij al heel spoedig nadat hij zijn pij had afgelegd gevlucht. Want 2 Juli 1564 wist door het verraad van Lange Margriete de Markgraaf hem te grijpen, en reeds in Sept. 1561 was hij te Londen woonachtig bij Utenhove ⁴⁾. Dat zijn naam reeds toen onder de Gereformeerden een goeden

1) Kervijn de Lettenhove, *Relations politiques des Pays-Bas et de l'Angleterre sous le règne de Philippe II*, Bruxelles 1882 suiv., Tom. II et III.

2) Deze, reeds door J. H. Hessels, *Ecclesiae Londino-Batavae Archivum*, Tom. II (Cantabr. 1889) no. 104, n. 13 gesignaleerde bundel werd mij met tot grooten dank verplichtende bereidwilligheid door den kerkeraad voor bestudeering ter beschikking gesteld.

3) S. Cramer en F. Pijper, *a. w.*, Dl. VIII, blz. 260.

4) Bij deze gelegenheid is er in de notulen wel sprake van Christophorus Hyperius en bij een latere van Christophorus Casletanus, maar in verband met andere mededeelingen lijdt het toch wel geen twijfel of de zoo aangeduide is met Marissael identiek te achten.

klank had is wel zeker, want 11 Sept. 1561 al, vier dagen nadat zijn aankomst in den kerkeraad was gerapporteerd, werd hij met eenige anderen aangewezen om beurtelings bij den kerkdienst voor te lezen. Zóó spoedig zelfs, dat hij toen nog niet eens door betuiging van instemming met de belijdenis lid der kerk was; eerst sub 2 Nov. vermelden de notulen aangaande hem: „fidem suam edit”¹⁾. Niet lang echter heeft hij zich tot dit weinig invloedrijke werk behoeven te bepalen. Reeds in Jan. 1562 trad hij herhaaldelijk als prediker op. En nog was die maand niet ten einde, of hij werd tot nog grooter verantwoordelijkheid geroepen. Den 29^{en} ervan verscheen hij voor het consistorium met brieven, die hem verzochten voorganger van de Kerk van Antwerpen te worden; en 5 Febr. d. a. v. werd besloten dat hij aan dat verzoek gevolg zou geven²⁾, wat hij een paar maanden later, in April, dan ook werkelijk heeft gedaan³⁾.

Toch had hij toen nog niet voor goed van Engeland afscheid genomen. Op 8 December 1562 bevond hij zich opnieuw in de Londensche kerkvergadering. En tenzij zijn aanwezigheid daar toen slechts zeer kortstondig is geweest en in verband stond met de toestanden in of de verhouding met de Kerk van Antwerpen — in welk geval na dat tweede verblijf nog weer een derde is gekomen, want 30 Oct. 1563 trok hij weer van Londen naar Vlaanderen⁴⁾ — heeft dat nieuwe zijn aan de overzijde

1) Op 25 Sept. 1561 had de Londensche predikant Petrus Delenus, die op de vergadering van 11 Sept. niet tegenwoordig schijnt te zijn geweest, van het plaats hebben daarvan zijn goedkeuring van de voorlezersbenoeming afhankelijk gesteld.

2) Bij deze aan de notulen ontleende mededeelingen vgl. Kervijn de Lettenhove, *a. w.*, Dl. II, no. 846.

3) Kervijn de Lettenhove, *a. w.*, Dl. II, no. 851 en 853. In het archief der Evangelisch-Reformierte Kirche te Emden bevindt zich een attestatie der kerk van Antwerpen, d.d. 29 April 1562, geteekend door Moded, Carpentier, Sylvanus en Marrissael. Tegen het einde dier maand schijnt hij ook nog te Luik (of is met Lieje Lier bedoeld?) te zijn geweest om te prediken; Kervijn de Lettenhove, *a. w.*, Dl. III, no. 866.

4) *Ned. Archief v. Kerkgesch.*, N. S., Dl. VIII (1911), blz. 329.

van het Kanaal toen het eerste in duur zelfs nog aanmerkelijk overtroffen ¹⁾).

Dat Marissael getrouwd is geweest was reeds lang bekend: aan de roerende brieven aan zijn vrouw, die in de geschiedenis van zijn marteldood zijn opgenomen, ontleent het boekje niet in de laatste plaats zijn bijzondere waarde. Maar hoe zijn levensgezellin geheeten heeft wisten we niet. Ook in deze leemte voorzien de acta van den Londensche kerkeraad. Sub 6 Nov. 1561 toch vermelden deze: „Venit ad nos Christophorus cum Maria, uterque ex Flandria connubium testantes; Christophorum inquam Marischal Brugensem et Mariam van Graffscepe van Eecken” [een dorpje bij Belle]. Ook haar naam mag wel in het boek der vrome herinnering worden opgeschreven. Want zeker weinig minder dan haar man heeft ook zij om den geloove gestreden en geleden. Deels als ze hem op zijn zwerftochten vergezelde, maar niet minder ook als ze met haar zorgen alleen achter bleef, terwijl hij in levensgevaar verkeerde ²⁾.

In de genoemde inleiding met biografische bijzonderheden heeft Prof. Dr. F. Pijper niet vermeld dat Marissael een man van dichterlijken aanleg is geweest. Toch staat

1) Het is mogelijk dat hij te Londen is gekomen naar aanleiding van een destijds tusschen de Kerk daar en die te Antwerpen bestaanden strijd over het recht van opstand. Maar waarschijnlijk lijkt dat mij niet. Veeleer zou ik denken dat in dien tijd zijn wonen te Sandwich is gevallen; vgl. S. Cramer en F. Pijper, *a. w.*, Dl. VIII, blz. 260. Vóór zijn eerste vertrek naar Vlaanderen toch kan dat moeilijk hebben plaats gehad.

2) Bij zijn eerste vertrek uit Engeland zou zijne vrouw eerst niet meegaan, blijkens de acta van den kerkeraad, maar per slot van rekening schijnt ze haar man toch te hebben vergezeld; vgl. Kervijn de Lettenhove, *a. w.*, Dl. II, no. 853. 10 April 1564, en dus wel tijdens zijn geheele laatste verblijf te Antwerpen, hield zij zich in Londen op; vgl. *Ned. Archief v. Kerkgesch.*, N. S., Dl. VIII (1911), blz. 329. Het huwelijk bleef kinderloos. Tijdens Marissaels gevangenschap toch had Maria een nichtje bij zich. Vermoedelijk was dit een kind van een broeder en zuster, die te Frankenthal woonden; vgl. S. Cramer en F. Pijper, *a. w.*, Dl. VIII, blz. 343—345, 347, 359, 360. Een zwager van hem te Brugge heette: Adriaan Moerman. Zie: *Antwerpsch Archievenblad*, IX, blz. 177.

dat wel vast. Krachtens des martelaars eigen getuigenis nog wel. Immers in een van de zooeven ook reeds vermelde brieven aan zijn vrouw schrijft hij haar, dat hij „om tijt cortinge” in zijn gevangenschap een liedje voor haar heeft gemaakt en haar dat nu toezendt ¹⁾. Wat meer is: zeer waarschijnlijk hebben we — zij ’t dan misschien al dat liedje niet — dan toch eenige andere voortbrengselen van zijn poëtischen geest over. In den gedichtenbundel van Joris Wybo Sylvanus bevinden zich drie beschrijvingen in dichtmaat van ’t geen met hem, Fabritius, is voorgevallen, die in margine de initialen C. M. hebben ²⁾. Is het niet zeer voor de hand liggend te veronderstellen dat die moeten verklaard als aanduiding van C(hristoffel) M(arissael)? Te meer omdat het in die liederen niet ontbreekt aan zinswendingen, die aan die hypothese steun verleen; omdat in allen gevalle alles wat er zich tegen verzet wordt gemist ³⁾; en omdat bovendien

1) S. Cramer en F. Pijper, *a. w.*, Dl. VIII, blz. 344.

2) S. Cramer en F. Pijper *a. w.*, Dl. VIII, blz. 273, aant. 3. Daar blz. 272, aant. 7 ook de volledige titel van Sylvanus’ liederbundel.

3) De tot het uitspreken dezer meening m.i. recht gevende woorden zijn vooral: in het eerste lied (nae de wijze: O Radt van Avontueren):

Wt droefheyt mijnder herten
Is dit van mij ghestelt,
Die Drake quaet van perten
Die doet mij groot ghewelt,
O God wilt mij behouwen
Door Uwe rechte hant,
Oft ick moet hier verflouwen
Ja oock gheheel vercouwen
O Heere doet mij bijstant.
Oorloff broeders ghemeine,
enz.

en in het tweede:

Christoffel Smidt
Die ghevanghen sidt
Om Godes heylighe waerheyt,
Hij elcken bidt
Men neme dit
Een Testament ’t zijnder swaerheyt,
enz.

de martelaar zelf juist altijd — in onderscheiding van alle andere vormen, waaronder zijn naam voorkomt — zich speciaal van die aanduiding van zijn persoon bediende¹⁾, lijkt mij dat wel niet aan rechtmatigen twijfel onderhevig²⁾.

Vlissingen.

1) Zelf verklaarde hij in de kerkeraadsvergadering van 29 Dec. 1562, blijkens hare notulen, dat hij niet schijft Christofhors faber, maer Christofer Marischal".

Mijne meening wordt dan ook gedeeld door Vander Haeghen c.s., *Bibliotheca Belgica*, in voce Wybo en door F. C. Wieder, *Schriftuurlijke Liedekens*, 's Grav. 1900, blz. 162, no. XCIV.